

М. Конончук, канд. філол. наук, доц.

ШЕВЧЕНКОВІ ЗАПОВІТІ СВОБОДИ У ТРАКТУВАННІ ЮРІЯ ЛАВРІНЕНКА

У статті йдеться про трактування заповітів свободи Тараса Шевченка Юрієм Лавріненком на радіостанції "Свобода" в Нью-Йорку США в радіопроєкті "Літературний світ". Саме цією передачею була започаткована серія передач, присвячених сторіччю з дня смерті поета та 150-річчю з дня народження.

Ключові слова: свобода, творчість, рабство, незалежність, заповіт, радіопубліцистика.

В статье идет речь о трактовании заветов свободы Тараса Шевченко Юрием Лавриненко на радиостанции "Свобода" в Нью-Йорке США в радиопроекте "Литературный свет". Этой передачей была начата серия передач, посвященных столетию со дня смерти поэта и 150-летию со дня рождения.

Ключевые слова: свобода, творчество, рабство, независимость, завещание, радиопублицистика.

The article deals with interpretation of Shevchenko's testaments of freedom by Yuri Lavrinenko at radiostation "Svoboda" in New York, USA at radio project "Literary world". This was the broadcast with which the series of broadcasts dedicated to the one-hundred anniversary of the poet's death and one hundred and fifty years anniversary of the poet's birth had started.

Key words: freedom, creative work, slavery, independence, testament, radio publicistic writing.

Відомий літературознавець, культуролог, публіцист та радіожурналіст Юрій Лавріненко (1905–1987) знаний у материковій Україні насамперед за антологією української літератури 1917–1933 рр. "Розстріляне відродження". Маловідомою залишається сторінка його діяльності – праця на радіо "Свобода" в Нью-Йорку США наприкінці

© Конончук М., 2011

1950–1960-х рр., де Ю. Лавріненком створено два грандіозних радіопроєкти – "Історичний світ" та "Літературний світ", з якими щотижня виходив в ефір під псевдонімом Юрій Гайдар. Разом із ним до ефіру передачі готували – редактор програм Василь Барка та уривки з художніх творів читав колишній актор театру "Березіль" Йосип Гірняк. У радіопроєкті "Літературний світ" йшлося про багатьох діячів культури та письменників як зі світової, так і з української літератури. Це зокрема – Т. Шевченко, П. Куліш, М. Грушевський, Є. Плужник, Олександр Олесь, Олег Ольжич, Олена Теліга, Г. Чупринка, В. Еллан-Блакитний, М. Рильський, В. Сосюра, Остап Вишня, О. Білецький, С. Єфремов, Є. Маланюк, У. Самчук, І. Багряний, Т. Осьмачка, В. Винниченко, В. Барка, Л. Лиман, Ю. Дараган, Б. Бойчук, Оксана Лятуринська, В. Собко, Емма Андіївська, Патриція Калина та інші. Найбільше спеціальних програм та звертань у радіопроєкті "Літературний світ" було до постаті та творчого доробку Тараса Шевченка. Саме він посідав у ньому провідне місце. Серед озвучених радіопрограм – "Шевченкові заповіді", "Любов – головне джерело Шевченкового генія", "Образ Гетьмана Івана Мазепи у творах Тараса Шевченка", "Перед відкриттям пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні", "Два пам'ятники Шевченкові і третій – нерукотворний", "Шевченків заповіт свободи" та ін.

Так, в останній день грудня 1960 року, прозвучала гостра радіопубліцистична передача, що започаткувала Шевченків цикл передач бесідою Юрія Гайдара "Шевченків заповіт свободи". Певно, не випадково, що саме на радіостанції "Свобода" звучить ця передача. "Радіостудія, через голосники якої пролунали ці слова у світ (...), – говорить Валерій Шевчук, – клала в основу своєї діяльності саме цей постулат" [1]. У вступі до передачі Ю. Лавріненко мовить, що весь світ, вся Україна вступає у Шевченківський рік. У 1961-му все прогресивне людство вшануватиме сторіччя з дня смерті одного з найбільших своїх синів. "Не раз як свої, так і чужі говорять: Українці – Шевченкова нація. Ця думка – на глибоке переконання Ю. Лавріненка, – правда. Бо не будь Шевченка, не знати, чи втримався б український народ як окрема національна індивідуальність" [2]. Говорячи про підготовку, яка ведеться до 150-річчя з дня народження Шевченка, Лавріненко з боєм констатує, що в Україні ще "не всі твори Шевченка дозволені до масових видань, що досі на батьківщині поета немає повного видання його творів українською мовою. А саму творчість Шевченка жажливо перекручують усякі партійні тлумачі" [2]. Цікаву думку про цей період висловлює у своїй книзі "Україна і Росія у світлі культурних взаємин" літературознавець Петро Голубенко, випускник Харківського університету, який, як і Юрій Лавріненко, за влучним висловлюванням Івана Кошелівця, "належить до покоління народжених за першого десятиліття нашого віку, яке формувалося за доби відродження двадцятих років. Це покоління протягом десятиліть по першій світовій війні становило найактивнішу частину української інтелігенції на еміграції" [3, 7]. У своїй

праці Голубенко наголошує: "Росія ніколи не мала дійсної свободи слова і думки і завжди підпорядковувала московську науку і літературу політичним завданням московської держави. Російська цензура була завжди нетерпима до найменших проявів вільнодумства і вимагала від російських науковців і літераторів служби державним інтересам, цю московську традицію цілком перейняла комуністична партія Радянського Союзу" [3, 444]. Знаючи про репресії, колективізацію, голодомори, безправ'я, що їх здійснює радянська влада стосовно українського народу, у Лавріненковій публіцистиці палахкотить дух непокори і спротиву до того режиму, що був ще гіршим продовжувачем попереднього режиму, в якому творив Шевченко. Для того, щоб сказати про цю гірку правду не у вузькому колі однодумців, а голосно на весь світ, щоб почули його і рідна Україна, треба мати мужню вдачу і відвагу. Таку вдачу і відвагу мали і Шевченко, і Лавріненко, обом за зброю служило слово. Вболіваючи за долю України, Лавріненко і для передачі в першу чергу бере слово Шевченка, який "поставив своє слово на сторожі українського народу, а народ наш вірний його заповітам, це слово оборонить і збереже неспотвореним і чистим аж до кращих часів" [2]. Залишається дочекатися тих часів.

Маємо сказати, що в долях Т. Шевченка і Ю. Лавріненка, як земляків, є багато спільного. Обоє народилися в багатодітних сім'ях селянських родин (Шевченко – третій із шести дітей, Лавріненко – сьомий із восьми дітей) у Звенигородському повіті Київської губернії, села на відстані близько 25 км одне від одного, тепер це Черкащина. Поруч знамениті історичними подіями Лисянка, Богуслав, Корсунь, Вільшана, Медвин, Змієві вали, трохи далі Видубицький та Межигірський монастирі. Ще був відчутний дух давніх і бурхливих часів, чулися багато давніх пісень, звичаїв, переказів... На думку Богдана Лепкого, перше, що побачив малий Тарас: "Широка вулиця, у зелених вишневих садочках білі хати, мов діти, що в піжмурки граються" [4, 8], а сам Шевченко згодом у поемі "Княжна" напише: "Село! І серце одпочине. / Село на нашій Україні, / Неначе писанка. Село / Зеленим гаєм поросло, / Цвітуть сади, біліють хати, / А на горі стоять палати, / Неначе диво, а кругом / Широколисті тополі, / А там і ліс, і ліс, і поле, / І сині гори за Дніпром / Сам Бог витає над селом" [5, 301].

Лавріненко, що Шевченковим краєм називав свою малу батьківщину, цей період описує так: "Моя перша любов і честь і гордість (...) – Земля, де я родився (...) Перше, що збереглося із найранішої дитячої пам'яті, – кадри деталей і краєвидів моєї рідної землі. Неодмінно зринає грива "шовкової трави" на характернім крутолобі високого косогора, що ним обривалось вниз у глибочезний яр рівне, як стіл, плято нашої садиби з левадою (...). З косогора було видно цілий світ!.. Потім у мою картину вклаталась протилежна гора в садках з білими хижинськими хатами, праворуч гора з селом спадала в інший

яр, за нею блищав на сонці "Хомин став", а ще далі в полях за селом – "Бурине"... За "Буриною" на найвижчій точці краєвиду темніла висока конусокулястої форми загадкова "Висока могила"..." [6, 26–27]. Ці дитячі враження з часом змінювалися жорстокою реальністю і несправедливістю пануючих режимів до навколишнього оточення, суспільства, людини, свободи слова і думки. Те, проти чого не могли не повстати "Шевченко, який вважав за ліпше загинути в боротьбі за свободу, ніж примиритися з рабством" [2], і Лавріненко, який, на думку В. Шевчука, "мав право сказати ці промовисті слова, бо сам пережив ще страшніше рабство, ніж його зазнав український геній, перейшовши російську каторгу, і дійшовши свого переконання, дивлячись у вічі смерті, що й запустило в ньому ті двигуни, які витворюють енергію для боротьби супроти zdegradованих людей та суспільства" [1]. Обоє – і Шевченко, і Лавріненко – боролись за щастя України, зазнали тюрем і репресій, кожному було заборонено перебувати в Україні, обидва померли і поховані (Шевченко згодом був перепохований) за межами України. "Ми, на думку Євгена Сверстюка, маємо своїх мучеників за правду і за ті цінності – мучеників, які вмерли за них, утвердивши життям дорогу вірності й офірності. І то, власне, є наша національна причетність до істини нашого часу, її нам треба осмислити як свою долю" [7, 44].

Далі в передачі розповідається про епізод, який ми знаємо за книгою О. Кониського "Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя", та Б. Лепкого "Про життя і твори Тараса Шевченка", що трапився з хворим Тарасом Шевченком. У непривітному, холодному Петербурзі, в убогій кімнаті, коло тьмяного віконця сидів сумний поет, який віддав 46 років життя боротьбі за свободу, але ось "стукає в двері передчасна смерть, а його Україна і далі живе в ярмі кріпацтва і національної неволі" [2]. А сам Шевченко не мав права навіть умерти "на Вкраїні милій". "Він був збентежений, очі й вид увесь виявляли нетерпляче дождання" [4, 167]. А тим часом "уся Росія сподівалася, що в той день буде оголошений царський маніфест про скасування кріпацтва. Вже ж більш за всіх, і більш за все нетерпляче ждав маніфесту Шевченко: та й як йому було не палати сподіваною волею, коли він цілий вік співав-ридав над недолею, виливав за ту волю сльози-кров, цілий вік блимала перед ним жадана зоря-воля і він цілий вік босими ногами по колючій стерні йшов до тієї зорі, йшов сам і Україну вів" [8, 587]. У таку саме хвилину зайшов один його знайомий. Цим знайомим був земляк, військовий-інженер, архітектор Федір Черненко. Саме він допомагав скласти проект хати, яку поет мріяв побудувати в Україні. Після смерті Шевченка йому було передано на зберігання бібліотеку поета.

"– Що нового? Чи підписали вже маніфест? – одразу запитав Шевченко знайомого, не давши йому навіть привітатися.

– Ні, ще не підписали, – була відповідь.

Шевченко схилив голову в руки. Уся імперія напружено чекала маніфесту ліквідації кріпацтва, але його відкладали і відкладали. Для Шевченка кожна хвилина чекання маніфесту здавалась безкінечною болючою вічністю" [2]. Лавріненко зазначає: "Оддавши всі сили боротьбі за свободу, Шевченко жив свій останній рік на землі лише одним-єдиним пристрасним бажанням і чеканням свободи" [2]. "І цієї втіхи не дочекався Шевченко. Уряд неначе навмисно гаявся з оповіщенням маніфесту, щоб не почув його той, хто, можна сказати, життя своє за нього поклав – говорив 1919 р. Богдан Лепкий, акцентуючи увагу на головному: Судилося йому, як Мойсееві, здалека тільки бачити обітовану землю" [4, 167]. Далі Лавріненко говорить про те напруження, яке опанувало Шевченком у рік перед сподіваним царським маніфестом, і порівнює його з тугою за свободу, що витала в повітрі України і всього СРСР у роки після війни і знову в роки після смерті Сталіна.

Тарас Шевченко, на думку Юрія Лавріненка, "був, може, найбільшим свободолюбцем світу", а Шевченкове розуміння поняття свободи "випередило на сто літ суспільну і наукову думку не тільки в царській імперії, а й в усьому світі" [2]. На глибоке переконання автора радіопередачі, Шевченко вважав, "що свобода є основа усього життя і всієї світобудови. Коли людство хоче жити у згоді з божественними законами світобудови, то воно мусить взяти свободу за основу основ, за фундамент суспільства" [2].

Свою думку Лавріненко посилив авторитетом Шевченка. І нагадує слова, написані поетом за вісім місяців до смерті: "Світе ясний! Світе тихий! / Світе вольний, несповитий! / За що тебе, світе-брате, / В своїй добрій, теплій хаті / Оковано, омурано / (Премудрого одурено), / Багрянцями закрито / І розп'ятім добито?"

"У геніальному Шевченковому образі світу "вольного, несповитого", зазначає Лавріненко, – вміщається космос і душа індивідуальної людини, і природа, і суспільство, і фізична матерія, і духовний світ людини". На протигагу цим універсальним образам і поняття "вольного світу" Лавріненко слідом за Шевченком говорить, що "образ "багрянців" і "розп'яття", що їх уживає державна тиранія для освячення рабства, – це образ усяких лицемірних ідеологій і масок, фальшивих великих слів, що ними кожна тиранія прикриває і освячує насильство над вольним несповитим світом" [2]. На думку професора Л. Задорожної, – "однією із основоположних засад Шевченкового світосприйняття є усвідомлення у філософському плані аксіологічного і онтологічного аспектів свободи. Цей концепт, – зазначає дослідниця, – відкритий у всій творчій спадщині Шевченка, з особливою повнотою і особливим зусиллям реалізований у ліро-епічній твор-

чості" [9, 11]. Тому й не випадково, виходячи з власних спостережень, які базуються на творах Шевченка, літературознавчих працях наших попередників та сучасників, можемо констатувати, що тема свободи знаходить своє відлуння в усій творчості поета, про що і говорив у радіопередачах, присвячених творчості Шевченка Юрій Лавріненко-Гайдар.

Шевченко був сучасником Карла Маркса (учитель міжнародного пролетаріату був молодшим за поета на 4 роки). Лавріненко констатує, "що Шевченкове розуміння свободи як універсального найголовнішого принципу всякого життя йшло врозріз не тільки з марксизмом, але й з усією тодішньою позитивістичною філософією, базованою на тодішній фізиці і природознавстві" [2]. Пам'ятаємо, що позитивісти, а особливо марксиста, "бачили світ закованим у вічні і непорушні кайдани детермінізму, причиновости". Під детермінізмом (дослівно – означає обмежую, визначаю) розуміємо філософський принцип, що стверджує причинну зумовленість усіх явищ природи, суспільства й мислення. "На ґрунті неповного уявлення про свободу і детермінізм Маркс розвинув свою односторонню теорію суспільного матеріалістичного детермінізму і класової боротьби та диктатури як основи основ суспільного життя. Цю убогу вульгарну матеріалістичну філософію в Росії підхопили і в сто крат ще більше звульгаризував (...), насамперед більшовизм. У цій убогій філософії марксизму-ленінізму ви знайдете все: соціалізм і комунізм, раціональну організацію матеріальних ресурсів і продукції, класову боротьбу і диктатуру. Але ви не знайдете там одного – свободи" [2]. Найменше думали і думають творці марксо-ленінської ідеології та її послідовники, на думку Ю. Лавріненка, "про свободу життя, бо їхня уява про будову світу є стара, струхнявіла і недійсна..." Лавріненко переконаний, що Шевченкову уяву про "вольний, несповитий світ" марксо-ленінці згорда трактують як залишок одмерлих романтичних фантазій" [2]. Будучи обізнаним з новітніми відкриттями вчених про світобудову, автор радіопередачі і сам був переконаний, що світ збудований значно складніше, ніж про це думали вчені попередніх століть. На думку Лавріненка, "світ збудований на принципі і законі великої свободи – великого поля для гри основних складників життєтворчого процесу. Світ не залізна клітка і не мертва машина, а грандіозний концерт, гра сил, що в своєму незбагненному множинстві і різноманітності порядкуються божественним ритмом взаємодії" [2]. Лавріненко переконаний і хоче цю переконаність донести до слухачів радіостанції "Свобода", що сучасна наука підтвердила геніяльну і просту уяву Шевченка про "вольний, несповитий" світ.

"Протиставлення рабського суспільства вільному несповитому Божому світові, – говориться в радіопередачі, – це лейтмотив усієї Шевченкової творчості. Невільництво, рабство, утиск свободи людини і нації – це було в очах Шевченка найбільшим гріхом супроти природи, життя і Бога. Неволья грабує в людини всі її життєві скарби, зокрема неволья краде в людини її другий після свободи скарб – любов і дружбу: "В неволі, в самоті немає, / Нема з ким серце поєднать" [2].

"Але Шевченкове поняття свободи ніколи не хворіло і на безвідповідальний анархізм. Отож, – розмірковує далі Ю. Лавріненко, – поняття свободи у Шевченка наскрізь творче. Без свободи нема творчості, але без творчості і праці свобода гниє на корені. Свобода зобов'язує людину шанувати себе, але й шанувати іншу людину та її свободу. Не можна свободу збудувати насильством і тюрмою, відсуваючи свободу, як далеку майбутню ціль" [2]. Свобода в Шевченка, на думку автора радіопередачі, є "засіб і мета – це само життя, це сам грандіозний шевченківський "вольний, несповитий світ"" [1]. Л. Задорожна, продовжуючи розмірковувати над даною темою, пише: "Втрату свободи Шевченко розцінює як зло, проте це зло він убачає не в чуттєвій природі людини. а в перевернутому з точністю до навпаки ставленні людини до людини; на якомусь етапі, коли це ставлення переходить межу законів (у цьому разі й християнських постулатів), коли це ставлення зводиться до самих вчинків – людина втрачає свободу" [9, 16]. Так само переконливо про висловлене Шевченком розуміння свободи Ю. Лавріненко говорив у середині ХХ століття.

Сам же Тарас Шевченко ніколи не допускав думки і можливості примиритися з рабством, вважаючи за ліпше згинутися в боротьбі за свободу. Пригадаймо, коли Шевченко, потрапивши в петропавловський каземат писав: "В неволі тяжко, хоч і волі, сказати по правді, не було". Так, утративши в тюрмі фізичну свободу, Шевченко стверджував свою внутрішню незалежність і свободу душі. "У цій героїчній свободолобній поставі Шевченка зміцнювалися глибока віра і певність, що свобода є божественний закон всесвіту та життя і що перемога рабства ніколи не може бути остаточною, свобода рано чи пізно візьме своє право" [2]. На думку Лавріненка, це переконання особливо сильно звучить в поемі Шевченка, присвяченій засудженню війни царизму та національно-визвольній боротьбі народів Кавказу за незалежність та свободу: "Не вмирає душа наша, / Не вмирає воля. / І неситий не виоре / На дні моря поле. / Не скує душі живої / І слова живого. / Не понесе слави Бога, / Великого Бога". Шевченко в поемі "Кавказ" затаврував загарбницьку політику самодержавства і оспівав непереможність народу, який захищає свою волю (згадаймо образ Прометея) і зробив це так переконливо і злободенно, що думки, висловлені у цій поемі, і сьогодні звучать не менш актуально, ніж у часи написання, і це стало гарним прикладом і підставою Лавріненку озвучити їх.

В усій поезії Шевченка свобода ототожнюється з правдою, з життям, з душею, з історією. Пантелеймон Куліш у спогадах про Шевченка писав, що вони разом із Шевченком розуміли і записали в програму їхнього Кирило-Мефодіївського братства, що поняття свободи вони ототожнюють з істиною. Куліш пише: "Нехай знають, кому се

треба знати, що піклуючись коло свободи українського кріпацтва, мали ми на думці не одно те, щоб тільки вирвати кріпака у пана з рук. Сього з нас було мало, або краще сказати, се в нас було діло останнє. Програмою нашого освободження кріпаків служили слова Ізвavitеля: "И уразумеете истину и истина освободит вас"" [10, 122].

Розглядаючи у радіопередачі Шевченкові заповіти, Ю. Лавріненко, використавши факти з життя письменника, поетичні твори, власні роздуми та коментарі, приходить до висновку: "Свобода була головним заповітом Шевченка Україні і всім людям". Як приклад пропонує прислухатись до слів одного з найкращих віршів періоду "трьох літ" – "Заповіту", в якому "чуємо, як там усе дихає свободою, усе говорить про свободу – широкий степ, лани широкополі, виднокруг Дніпрових височин, синє море – усе говорить про свободу, про скроплення волі, про розрив кайданів, про сім'ю вільну, нову. Про свободу як універсальний Божий закон життя, без якої не може бути повноцінного життя, ані творчості, ані нації, ані людини: "Поховайте та вставайте, / Кайдани порвіте / І вражою злою кров'ю / Волю окропіте"" [2]. Шевченко багато думав над долею України, історією його народу, його історичним вибором. Ми знаємо, що саме у цьому вірші, як ні в якому іншому, звучить заклик повалити існуючий лад і побудувати вільну державу, ідеалами в якій буде воля. Багато хто вбачає у рядках цього вірша пряму активізацію людей до свободи. "Найвищий вимір свободи вибору в Шевченка – добро і для окремої людини, й для людей загалом; у Шевченка, як і в Шопенгауера, добро зумовлюється свободою, більше того, – зазначає Л. Задорожна, – саме свободу людини Шевченко розуміє як передумову для щастя людини" [9, 26].

Отже, Шевченків заповіт свободи в радіопубліцистиці Юрія Лавріненка-Гайдара, як і весь спектр питань, що порушував автор у радіопрограмах, "засвідчує його прагнення зорієнтувати, насамперед, українського слухача на адекватне сприйняття українських явищ культури, на розуміння місця і ролі українського чинника у світовому контексті" [11, 135]. У статті "Марксистська вульгаризація української класики" відомий чесько-словацький літературознавець славіст Микола Неврлий сказав: "Значну заслугу в очищенні української літератури від фальші й бруду минулого мають літературознавці з діаспори: Д. Донцов, Є. Маланюк, Ю. Лавріненко..." [12, 106]. Готуючи радіопередачі до ефіру, Лавріненко добре розумів, що його радіопубліцистика лише тоді досягне бажаного ефекту, коли зможе вплинути на масову свідомість, дослідивши й узагальнивши її особливості, якнайглибше осмисливши предмет, побачивши шляхи розв'язання проблеми оперативніше, аніж читачі, в даному випадку слухачі радіостанції "Свобода". Адже письменницька публіцистика є поширювачем об'єктивного соціального знання через посередництво публі-

цистично-художнього образу дійсності з метою переведення суспільної свідомості з повсякденного на активно-інтелектуальний рівень. На думку В. Ученової, публіцистичний текст як підсумок авторського освоєння дійсності "повинен з необхідністю виражати зміст, доступний для сприйняття широкої аудиторії, враховуючи особливості даного рівня свідомості. (...) Аби досягти мети, публіцистичні тексти повинні бути доступні, зрозумілі для масової аудиторії: емоційно захоплюючі, переконливо логічні, не йти в розріз із повсякденним прагматичним досвідом тих, кому вони адресовані" [13, 37–38].

Радіопубліцистикою Юрія Лавріненка проголошувалися виховні спроможності художньої літератури, а художникам слова відводилася почесна роль бути провідниками нації, адже на них в усі часи лежала печать місійного призначення. "Традиції Шевченка – традиції здорового опозиційного руху – проходять червоною ниткою через усю українську культуру, як її живий нерв. Ними наповнено все живе, що пробилось крізь тотальну цензуру радянського часу" [7, 45]. Радіопубліцистичний доробок Ю. Лавріненка, як і письменницька публіцистика загалом, спрямований на духовне звільнення особистості при сприйнятті авторської моделі соціальної дійсності. Наголосимо, що саме ця ознака письменницького полемічного дискурсу найповніше розкриває взаємозв'язок літературної та публіцистичної творчості, "демонструє нерозривний духовний зв'язок української еміграції з Україною" [14, 85].

Отже, як бачимо з вищесказаного, так трактував поняття свободи у своїй творчості у XIX столітті великий українець Тарас Шевченко і так 50 років тому прочитав у своєму трактуванні Шевченкові думки автор розстріляного відродження Юрій Лавріненко. Хоча як зазначає автор книги "Блудні сини України" Євген Сверстюк, "розуміння Шевченка нам бракує, але серйозного, вірного і послідовного, оскільки саме він пізнав, висловив і вистраждав життям нашу істину, наш підхід до вселюдських ідеалів" [7, 42].

Якщо наше розуміння свободи збігається з трактуванням свободи у Т. Шевченка, якщо ми розуміємо її так, як це потрактував Ю. Лавріненко у радіопередачі "Шевченків заповіт свободи", то ми користуємося тими благами свободи, за яку боролись Шевченко, відстоював Лавріненко і тисячі наших співвітчизників і ми можемо вважати себе свободними, за визначенням Шевченка-Лавріненка, або вільними людьми. На підтвердження цього наведемо відповідь з інтерв'ю, опублікованого в газеті "Літературна Україна", взяте у сучасного громадського діяча Сергія Блощаневича. На питання письменниці Світлани Короненко: "Що, на Вашу думку, найважливіше в житті сучасної української людини?" – пролунала відповідь: "Усвідомлення, що ти є вільний громадянин чудової незалежної держави – України" [15].

1. *Архів автора*. 2. *Лавріненко Ю.* // Архів Української вільної академії наук (УВАН), США.
3. *Голубенко П.* Україна і Росія у світлі культурних взаємин. – К., 1993. – 447 с. 4. *Лепкий Б.* Про життя і твори Тараса Шевченка. – Тернопіль, 2004. – 184 с. 5. *Шевченко Т.* Кобзар. – К., 1976. – 575 с. 6. *Українське літературно-мистецьке відродження 20-х років ХХ століття: питання стилю, проблематики, поетики, мови* // Зб. праць Всеукр. наук. конференції 11–12 травня 2005 року. – Черкаси, 2005. – 288 с. 7. *Сверстюк Є.* Блудні сини України. – К., 1993. – 256 с. 8. *Кониський О.* Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя. – К., 1991. – 702 с.
9. *Задорожна Л.* Свобода людини як філософська основа поеми Шевченка "Сон": Аксиологічний і онтологічний аспекти // Шевченкознавчі студії: Зб. наук. праць. – Вип. 4. – К., 2002. – С. 11–27. 10. *Історичне оповідання* у спогадах про Тараса Шевченка. – К., 1982. – 546 с.
11. *Конончук Т.* Шевченкіана в радіопубліцистиці Юрія Лавріненка // Українознавство. – 2007. – № 2. – С. 131–135. 12. *Неврлий М.* Минуле й сучасне: Зб. слов'язознавчих праць. – К., 2009. – 956 с. 13. *Ученова В.* Гносеологіческие проблемы публицистики. – М.: Моск. уни-т, 1971. – 147 с. 14. *Конончук Т.* Тарас Шевченко в радіопубліцистиці Юрія Лавріненка // Шевченкознавчі студії: Зб. наук. праць. – Вип. 9 – К., 2007. – С. 78–85. 15. *Блоцаневич С.* Хотілося б мати справжній український бестселер! // Літ. Україна. – 2010. – № 9. – 28 жовт.